

## **КЛУБНИЙ ПОТЕНЦІАЛ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ (ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ ДОСВІД РІВНЕНЩИНИ)**

*Розглядаються важливість культурно-освітньої діяльності й особливості експерименту в цій сфері на прикладі Рівненської області.*

**Ключові слова:** клуб, клубна система, культурно-дозвіллева діяльність, культурно-дозвіллеві комплекси.

*Рассматриваются специфика культурно-просветительной деятельности и особенности эксперимента в этой сфере на примере Ровенской области.*

**Ключевые слова:** клуб, клубная система, культурно-досуговая деятельность, культурно-досуговые комплексы.

*Importance of cultural and educational activity and feature is examined experiments in this sphere on the example of the Rivne area.*

**Key words:** club, club system, cultural and leisure activities, cultural and recreational facilities.

Одним з основних показників культури особистості є міра контакту з нею, тобто культурно-дозвіллева активність, яка характеризується участю в культурно-дозвіллевій діяльності, що розгортається у сфері вільного часу. Утім сьогодні й надалі відбувається певна деструкція цього вільного часу. Це пов'язано зі скороченням часу, що відводиться на естетичні та художні заняття. Відповідно збільшується час на засвоєння актуалізованих у масовій свідомості за допомогою засобів масової інформації зразків популярної американізованої культури (яку, до речі, європейці сприймають як руйнівну). Рештки вільного часу витрачаються на опанування дозвіллевих зразків західного стилю життя, мислення та поведінки (відвідування презентацій, виставок, барів, нічних клубів тощо).

Разом з погіршенням матеріального й соціального стану населення відбуваються якісні зміни в структурі вільного часу, методах та засобах залучення населення до проведення дозвілля. Звільнення частки загальнодобового часу, зокрема й у зв'язку зі зростанням повного, а особливо — часткового безробіття, не призвело до реального збільшення обсягу часу дозвілля. Навпаки, спостерігається тенденція його значного скорочення. Це явище пов'язане з соціальними причинами, адже перерозподіл вільного часу пов'язаний з витрачанням часу на сферу комерції, боротьбу за фізичне та соціальне виживання.

Тенденція до споживацтва яскраво виявляє себе знову ж таки у сфері дозвілля, формується як нова суспільна цінність, а для значної частини людей стає метою й смыслом життя. Населення

все більше усвідомлює інструментально-прагматичну цінність і значення культури як засобу успішності пристосування та кар'єри за нових умов. Зростає потреба в престижно-статусному засвоєнні культури завдяки використанню здебільшого західних норм і культурних зразків. І хоча ця тенденція по-різному виявляється на Заході та Сході республіки, загалом її результат особливо оптимізму не викликає.

У нових умовах складається ситуація, за якої об'єктивно виникають протиріччя між державною культурною політикою у сфері дозвілля й реальними духовними прагненнями населення, особливо молоді.

Пріоритетом державної культурної політики стає проголошення національної культури як провідної в системі загальнолюдських цінностей. Водночас відбувається активізація західнозорієнтованих, споживацьких культурно-дозвіллевих настанов населення, значною мірою спрямованих на засвоєння комерціалізованої західної масової культури. Ця тенденція перешкоджає становленню національних основ сучасної української культури, призводить до її денаціоналізації, складає підґрунтя суперечливої, конфліктної ситуації в площині культурно-дозвіллевої діяльності.

Такі вихідні цінності певним чином впливають на формування специфічної моделі сучасної української культурно-дозвіллевої діяльності, будують особливу систему її орієнтацій у просторі культури.

Отже, культурно-дозвіллева діяльність і її основний репрезентант — клубна мережа в різноманітних її назвах і формах (клубні установи, народні будинки тощо) — залишаються сьогодні важливою складовою формування та підтримки духовності населення, особливо в сільській місцевості. Це підтверджується не лише багаторічною практикою, а й низкою документів. Так, у розділі «Регіональна політика в галузі культури» аналітичного звіту Міністерства культури і туризму України за 2009 р. зазначається, що пріоритетними завданнями регіональної політики є державна підтримка розвитку культури регіонів; усебічне сприяння збереженню місцевих культурних традицій; розвиток аматорського мистецтва й традиційної культури; реалізація спільних для всіх регіонів України міжнародних, всеукраїнських культурницьких проектів як чинників формування цілісного культурного простору республіки й зміцнення матеріально-технічної бази закладів культури в селі та ін. [1, с. 60].

Однак складається дещо парадоксальна ситуація: держава вкладає достатньо великі кошти у сферу традиційної культури, клубну діяльність, аматорське мистецтво, й кількість лише міжнародних фестивалів, підтриманих центральною владою, щороку перевищує кілька десятків, а в регіонах (особливо західноукраїнському)

їх проводиться ще більше, долучаючи до організації значні спонсорські кошти.

З іншого боку, стимулюється й відповідна організаційна діяльність держави, що знаходить свій вияв у створенні різноманітних структур, як-от — Рада директорів обласних Центрів народної творчості, мета якої — об'єднання організаційно-методичних і творчих зусиль для вивчення й координації процесів культурного розвитку регіонів, упровадження нових технологій і методик культурно-освітньої роботи та організації дозвілля, збереження й розвиток народної творчості, аматорського мистецтва, традиційної культури чи затвердження нових форм стимулювання народної ініціативи — почесні державні звання «Заслужений працівник культури України», «Заслужений майстер народної творчості».

Нещодавно Кабінет Міністрів України, в рамках реалізації Державної програми відродження та збереження народних художніх промислів, затвердив нагрудний знак «За збереження народних традицій». Діє Державна програма збереження, відродження й розвитку нематеріальної культурної спадщини, а в багатьох регіонах України започатковано й інші обласні програми подібного спрямування та премії провідним народним майстрам за досягнення в культурно-дозвіллевій сфері. Однак відчутного результату це все досі не дало. Адже й надалі високим залишається рівень злочинності, бездуховності молодого українського населення; все частіше воно надає перевагу споживацьким формам; невисоким є рівень його участі в різноманітних формах соціокультурної діяльності. Взагалі населення, особливо молодь, усе більше зосереджується на суто прагматичній проблематиці. Що є зрозумілим, адже для занять власне культурною творчістю потрібні й відповідна матеріальна забезпеченість індивіда та сформована система духовних потреб, запитів тощо.

Здійснений нами аналіз культурних уподобань населення є достатньо строкатим. Й інформація щодо занять різними видами культурної діяльності суттєво різниться за регіональними показниками, що підтверджують і соціологічні дослідження.

Якщо на заході України значна частина молоді стала частіше відвідувати церкву й менше уваги приділяти дискотекам, відвідуванню нічних барів тощо, то на сході України ці дані є іншими. Там суттєвим став вплив на свідомість масової культури [2, с. 22].

На Західній Україні загалом стали частіше відвідувати концерти фольклорних колективів, і в цьому сенсі активно працюють Палаці дітей та молоді (особливо на Рівненщині й Тернопільщині), які закладають міцне підґрунтя в ставленні до народознавчого чинника; посилюється інтерес до народно-інструментального та

хорового виконання, свідченням чого є фактично тріумфальний успіх Національного хору ім. Г. Верьовки в його концертному турне окремими західноукраїнськими містами (2009 р.), постійні обласні конкурси хорового виконавства («Весняні піснеспіви», «Дитячі дзвіночки»), беззаперечний успіх міжнародних молодіжних пісенних фестивалів, започаткованих на Волині, зокрема в Луцьку та Рівненщині. Навіть науково-теоретичні конференції, що стають невід'ємною частиною подібних заходів (проведених явно не в академічних аудиторіях та часі), викликають сталий інтерес у широкого загалу. А спеціально створені науково-дослідницькі лабораторії в Національній музичній академії ім. М. Лисенка (в м. Львові) з ґрунтовним народознавчим фондом і широкою репрезентацією сотень польових записів фольклорної спадщини краю чи аналогічна діяльність у Волинському національному університеті ім. Лесі Українки для дослідження специфіки фольклорної творчості на регіональному рівні з залученням не лише видатних науковців регіону, але й магістрантів ВНЗ Львова, Луцька чи Рівного (тотожні лабораторії існують і в Інститутах мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету, Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника тощо) — є підтвердженням тому, що на Сході республіки інтерес до таких колективів та заходів явно знизився. Й причини цього явища також відомі.

Наприклад, лише на Рівненщині впродовж 2009 р. проведено 8 обласних фестивалів (з яких 4 основані на фольклорному елементі) [3] та окремо ще 4 свята народного мистецтва [4], а також чимало культурно-мистецьких заходів, у яких теж домінувала подібна проблематика [5]. Загалом на Рівненщині щороку організовується 25 різних фестивалів та конкурсів, що значною мірою підвищують духовний рівень регіону.

Утім, з розвитком регіональної культурної політики, як свідчать усі нормативні документи країни цього спрямування, все більше ініціативи держава й надалі віддаватиме на місця, де місцеві органи влади мають самі визначати та стимулювати численні культурні пропозиції, певним чином забезпечуючи й розробку відповідної нормативної бази: критеріїв оцінки діяльності власних закладів культури, своїх працівників тощо, особливо наголошуючи на якісному їх показникові. Й лише в такий спосіб можна побудувати якісну організаційну структуру, організаційну вертикаль, яка б ефективно функціонувала в сучасний період і поступово спростовувала думку про те, що клуби — це пережиток, архаїка минулого, що вони виконали свою функцію ліквідації неписьменності чи пропагандиста політики партії й мусять зійти з культурної арени сьогодні.

Отже, аналіз діяльності установ культури Рівненської області виявив проблеми, що є нереалізованими в умовах сучасного села через брак коштів, відсутність належної координації діяльності між закладами, які функціонують на території конкретного населеного пункту, їх різну підпорядкованість тощо. Тому з метою узгодження подібних питань співробітники управління культури і туризму обласної державної адміністрації 2002 р. на Рівненщині й започаткували експеримент, суть якого полягала в усуненні цих штучно створених перешкод. У результаті й виникла ідея створення культурно-дозвіллевих комплексів.

Слід зауважити, що подібна ідея не є новою. Ще 1983 р., в переддень горбачовських реформ, Міністерство культури СРСР запропонувало реалізувати ідею створення культурно-спортивних комплексів, надзавданням яких стало усунення фактично всіх вищезгаданих перешкод у практиці культурного обслуговування населення тогочасного села. Втім політизація тогочасного життя, актуалізація питань національно-культурного відродження, а згодом і розпад Радянського Союзу та проблеми, що виникли у зв'язку з цим, відсунули на другий план згадану проблематику, а зародження так званих неконтрольованих ринкових відносин узагалі зняло з порядку денного питання цілеспрямованої виховної чи культурно-дозвіллевої діяльності.

Клуб поступово перетворювався в анахронізм сучасного життя, а кризові явища в республіці швидко звели нанівець його творчий потенціал. Та й за нових умов ця установа видавалася справді непотрібною сучасному громадянину, заклопотаному винятково питаннями пошуку роботи, утриманням свого добробуту тощо.

Тож формування культурно-дозвіллевих комплексів стало необхідною складовою тих реформ та соціально-економічних перетворень, що відбуваються сьогодні в поліському селі. Адже основою їх створення є такі завдання:

- сформувати цілісну систему обслуговування сільського населення закладами культури, освіти, спорту, молодіжних організацій, яка б сприяла долученню населення до процесу аматорської творчості, освіти, раціонального проведення відпочинку;
- підвищити ефективність і якість культурно-освітньої діяльності, організації змістовного дозвілля, фізкультурно-оздоровчих заходів, збагачення їхнього змісту й урізноманітнення форм;
- надати змогу органам місцевого самоврядування координувати й спрямовувати діяльність закладів освіти, культури, молоді, фізичної культури й спорту, що мають різне відомче

підпорядкування й різні рівні комунальної власності, раціонально використовувати їхню матеріально-технічну базу, кадровий та фінансовий потенціал для забезпечення потреб жителів своїх населених пунктів [6].

Організаційно-цілеспрямована діяльність на районному рівні швидко дала свої результати: відповідно до рішень сільських, селищних рад культурно-дозвіллеві комплекси були створені на території кожної сільської (селищної) ради Рівненщини та їхня кількість сьогодні становить 350 одиниць. Структуру комплексів відтворено в наступних схемах:



Реорганізація передбачала вирішення організаційних питань щодо нарад, семінарів, консультацій для керівників органів місцевого самоврядування та підвідомчих структур. Було запроваджено постійне навчання в Рівненському регіональному центрі підготовки та підвищення кваліфікацій працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, керівників державних підприємств, установ та організацій, навчання сільських голів та секретарів виконкомів. На Рівненському факультеті Національної академії керівних кадрів культури й мистецтв було проведено навчання директорів сільських Будинків культури за програмою «Дозвілля». Методичні центри зацікавлених управлінь розробили методично-правову базу культурно-дозвіллевих комплексів.

Обласний Центр народної творчості за підтримки управління культури й туризму обласної держадміністрації підготував збірник нормативних матеріалів «Організація роботи культурно-дозвіллевих комплексів» (2004 р.), де набули висвітлення такі організаційні питання: сутність КДК, організація його діяльності, управління, Положення про районну координаційну раду по роботі КДК, орієнтовна структура КДК, структура сільського, селищного КДК та їхні складові, що значно допомагало у вирішенні організаційних питань на етапі їхнього формування.

З метою створення сприятливих умов для життєдіяльності, гармонійного та всебічного розвитку дітей і молоді, захисту їх конституційних прав, свобод та законних інтересів, задоволення культурних і духовних потреб управлінням у справах сім'ї та молоді облдержадміністрації здійснюються заходи щодо створення на території кожної сільської (селищної) ради Центрів соціальних служб для молоді.

Щоб залучити до занять фізичною культурою та спортом дітей і підлітків, дітей інвалідів, дітей із малозабезпечених та багатодітних сімей, на базі сільських Будинків культури створено спортивні кімнати, тренажерні зали. При кожному культурно-дозвіллевому комплексі діють декілька гуртків та секцій під керівництвом спеціалістів-тренерів.



Створення культурно-дозвіллевих комплексів сприяло розширенню мережі закладів культури та стимулювало зростання основних показників їхньої роботи. Відкрито клуби в селах Лозки (Володимирецького району), Глибока долина (Демидівського району), Козин (Радивілівського району). Фактично завершено будівництво нових приміщень клубів таких сіл: Голубно, Балашівка (Березнівського району).

Протягом першого року експерименту кількість клубних об'єднань зросла на 522 одиниці. Відповідно зросла на 6.258 осіб кількість учасників. Оновлено матеріально-технічну базу сільських закладів культури.

Поліпшено матеріальну базу закладів. Чимало закладів культури обладнано пандусами, перилами, кнопками для виклику тощо (загалом по області 81% від потреб). І хоча по області показники досить різні (100% - у Березнівському, Дубенському та Рокитнівському районах і повна відсутність цих речей у містах Дубно, Кузнецовську й Острозі), все ж це питання поступово було зрушене з місця. Цілеспрямованіше проводяться поточні та капітальні ремонти закладів культури області. Лише завдяки спонсорській допомозі та спецкоштам установ здійснено ремонтні роботи



на суму 1 млн 529,9 тис. грн., що у 2,7 разів більше, ніж у 2003 р. та в 5 разів більше, ніж у 2001 р. Завершено реконструкцію клубних приміщень у селах Річиця, Кутин Зарічненського, Чудель Сарненського районів області [8]. А у 2010 р. на ремонтні роботи виділено лише з місцевих бюджетів 9.945,9 тис. грн., з яких 4.236,0 тис. грн. на селі [7].

Внаслідок оновлення технічної бази закладів культури розширився асортимент та збільшилися надходження від платної діяльності. Наприклад, за січень-квітень 2004 р. ними надано платних послуг на 58% більше, ніж за відповідний період 2003 р. Суттєво збільшилися надходження від платної діяльності сільських закладів культури в Дубенському (в 5,9 разів більше порівняно з відповідним періодом 2003 р.), Гоцанському (в 5,6 разів), Володимирецькому (в 5,7 разів) [9].

Помітно зросли обсяги наданих платних послуг у перерахунку на одного жителя (особливо в Гоцанському, Рівненському районах області). Повністю усунуто практику роботи фахівців галузі на 0,25 ставки посадового окладу; відбувається процес переведення спеціалістів на повні ставки. Хоча в подальшому цей процес відбувався повільніше, позитивні зрушення на селі були відчутними.

Серед позитивних моментів організації роботи в умовах культурно-дозвіллевих комплексів можна назвати й поступове набуття співробітниками навичок підготовки різноманітних проєктів, програм, що спонукають по-новому ставитися до проблеми села, зрозуміти, що не лише культурне обслуговування громади — справа самої громади, а й вирішення багатьох інших питань життєдіяльності населення — це перш за все проблеми самого населення.

Беззаперечним і позитивним результатом такого ставлення до населення стало підвищення його активності, зростання ініціативи, бажання надати допомогу, активізувати мислення людей. А все це сприяє формуванню нового типу громадянина, не байдужого до свого оточення, людини, яка знає і вміє організувати й самоорганізуватися. В цьому врешті-решт і полягає сутність нових ринкових відносин і певною мірою перебудова діяльності закладів культури.

### **Список літератури**

1. Реалізація державної політики в галузі культури. Аналітичний звіт Міністерства культури та туризму за 2009 рік. — К. : НАКККіМ, 2010. — 223 с.
2. Регіональні моделі дозвіллевої діяльності населення України. Розділ: Соціологія // Культурно-дозвіллева діяльність в Україні. — К. : Центр культурних досліджень, 2010.

3. Див.: звіт Рівненського обласного центру народної творчості за 2009 рік (було проведено обласні фестивалі: народної музики «З дзвінкого джерела», м. Острог, 28 колективів; народного мистецтва «Пісні рідного краю», м. Рівне, 28 колективів; естрадного мистецтва «Пісні над Іквою-рікою», смт Млинів, 20 колективів; конкурс хорових колективів «Пісня-доля моя» ім. Є.Кухарця, м. Дубровиця, 20 колективів) // Поточний архів Рівненського ОЦНТ за 2009 рік. — Рівне, 2010. — С. 1–2.
4. Там само: лише у 2009 році проведено обласні традиційні народні свята: «Купальська ніч», м. Сарни, 18 колективів; «Троїцькі дзвони», с. Набережне Демидівського р-ну, 10 колективів Рівненщини та 7 — із Волині; народної творчості у рамках заходів із нагоди 380 річниці від дня заснування с. Кузьмівка Сарненського р-ну, 10 колективів та заходів із нагоди 357 річниці битви під Берестечком, с. Пляшева Радивилівського р-ну, 10 художніх колективів.
5. Див. окремі фольклорні номери у Літературно-мистецькому вечері «Може вернеться надія...», проведеному з нагоди 195 річниці від дня народження Т.Г.Шевченка в Рівненському Академічному музично-драматичному театрі (17 художніх колективів та окремі виконавці); а також низка творчих вечорів із нагоди ювілеїв місцевих митців; Всеукраїнська виставка-ярмарок «Українське село запрошує», м. Київ, Музей народної архітектури та побуту України тощо // Там само.
6. Інформація щодо стану роботи культурно-дозвіллевих комплексів у 2010 році // Поточний архів управління культури і туризму Рівненської облдержадміністрації за 2011 рік.
7. Основні статистичні показники діяльності галузі культури і туризму Рівненської області за 2010 рік // Поточний архів управління культури і туризму Рівненської обласної державної адміністрації за 2011 рік.
8. Статистичний аналіз діяльності установ культури і мистецтва Рівненської області за 2006 рік / Поточний архів управління культури і туризму Рівненської ОДА за 2007 р.
9. Організація роботи культурно-дозвіллевих комплексів: методичні матеріали. — Рівне: ОЦНТ, 2004. — 27 с.

*Надійшла до редколегії 26.12.2011 р.*